

Ongeremd

Zonder remmingen zijn mensen eerder geneigd om iemand te helpen die in zijn snoepje stikt. Ze handelen moreel correcter. **Ellen de Bruin**

goed doen

DE SOCIALE psychologie, zegt de Utrechtse hoogleraar Kees van den Bos over zijn eigen tak van wetenschap, is gebouwd op verbijstering. “Het vakgebied kwam tot bloei na de Tweede Wereldoorlog, toen iedereen zich verbijsterd afvroeg: concentratiekampen, massamoord – hoe heeft dit allemaal kunnen gebeuren?” Volgden, in de jaren zestig, de beroemde experimenten van Stanley Milgram, waaruit bleek dat de meeste mensen bereid zijn anderen pijnlijke elektrische schokken toe te dienen, simpelweg omdat een wetenschapper hun dat vraagt. “Ook die wetenschappers vonden dat destijds ongelooflijk: waarom doen mensen dat?”

Je kunt concluderen dat de mens van nature slecht is en op het rechte pad gehouden moet worden met strenge regels en normen. Maar Van den Bos trekt precies de tegenovergestelde conclusie. “De meerderheid van de mensen is sociaal”, zegt hij. “Dus als mensen zich vaker ongeremd gedragen en zich niets aantrekken van wat anderen misschien denken, hebben ze meer gelegenheid om die goede kant te laten zien.” En hij heeft al aangetoond dat dat inderdaad zo werkt.

OMSTANDEREFFECT Zijn nieuwe onderzoekslijn gaat over een klassiek fenomeen uit de sociale psychologie: het ‘omstandereffect’ – als er meer mensen in de buurt zijn van een medemens in nood, duurt het langer voordat er iemand toeschiet om te helpen. Als dat al gebeurt. Het is alsof mensen dan denken: laat een ander het maar doen. Maar dat is niet zo, legt Van den Bos uit. “Mensen kijken naar anderen om te zien wat de norm is in die situatie. In eerste instantie zijn ze zelf eventjes verbijsterd. In feite zetten ze hun systeem op slot en gaan nadenken.” En dan gebeurt er vaak niks.

In hun onderzoek maken Van den Bos en zijn collega’s hun proefpersonen ‘ongeremd’ en laten ze zien dat die mensen dan in moreel opzicht het goede doen. Het blijkt heel eenvoudig om mensen ongeremd te maken. Je vraagt hun simpelweg een situatie te beschrijven waarin ze geen remmingen voelden: wat was dat voor situatie, hoe gedroegen ze zich en hoe voelden ze zich? In een onderzoek dat zich op het drukke Utrecht Centraal afspeelde, hielp 53 procent van de

Een door het ijs gezakte waaghals wordt op het land geholpen in de Friese Ryptsjerksterpolder. FOTO SAKE ELZINGA

mensen die dat net hadden gedaan een medereiziger die een sloot pennen uit zijn tas liet vallen met oprapen, tegenover slechts 7 procent van de mensen die net ‘een normale dag’ hadden beschreven.

Een ander onderzoek (ook vorig jaar gepubliceerd in *Journal of Experimental Social Psychology*) werd voorgesteld als een consumentenonderzoek naar snoep. Tijdens het groepsgewijs proeven deed een van de aanwezigen alsof hij in een snoepje stikte. “Eén van onze studenten kon dat heel overtuigend”, vertelt Van den Bos. “Jeroen Bommelé, onthoud die naam; die komt nog weleens langs bij de Oscars.” Alle proefpersonen schoten uiteindelijk te hulp – door Jeroen op de rug te kloppen of de Heimlichmanoeuvre toe te passen – maar de ‘ongeremden’ hielpen gemiddeld al binnen een halve minuut, de anderen 15 kostbare seconden later. Proefpersonen die alleen waren met Jeroen hiel-

pen hem trouwens gemiddeld al binnen 17 seconden. Die hoefden zich geen zorgen te maken over sociale normen.

Is ongeremd zijn ook goed als er sprake is van geweld op straat? Dan wordt de situatie wel ingewikkelder, zegt Van den Bos. “Daar komen dan andere afwegingen bij. Ik zal zeker niet zeggen: spring er altijd maar ongeremd tussen. Maar ik denk wel dat mensen die zich ongeremd voelen, eerder om de hoek 112 zullen bellen en de boel in de gaten houden.”

GROEPSDENKEN In welke situaties het wel en niet goed is om remmingen los te laten, moet nader worden onderzocht, zegt Van den Bos. Maar hij denkt dat ongeremd zijn vaak goed is. “Bijvoorbeeld in arbeidsorganisaties. Als mensen tegen de stroom in durven gaan, kun je groepsdanken voorkomen.” En uit nieuw, nog ongepubliceerd onderzoek blijkt dat ‘ont-

remde’ mensen ook minder tevreden zijn als ze op een oneerlijke manier meer de goed bedoelde Sirecampa-

gnagne ‘Aardige mensen, hoe gaan we ermee om’. Filmpjes waarin bijvoorbeeld een jongen op krukken genegeerd wordt en uitglijdt in een optrekkende bus of waarin een dame stroopwafels aan de vuilnismannen komt brengen, die ze chagrijnig weg-

gooien (‘zal wel over de datum zijn’). Mensen die die filmpjes net gezien hebben, blijken ironisch genoeg minder snel geneigd een ander te helpen. “We lieten ze aan de helft van de proefpersonen zien”, vertelt Van den Bos, “en neutrale reclamefilmpjes voor witgoed aan de andere helft. Na de Sirespotjes werden mensen angstiger voor negatieve beoordeling door anderen en ze waren ook minder geneigd om een onderzoeker te helpen die al zijn pennen liet vallen.”

BEWUSTWORDING Van den Bos heeft contact opgenomen met Pim Slierings, directeur van Sire. “Wij hebben inderdaad een gesprek gehad met Kees van den Bos”, zegt Slierings. “Maar u moet vooral niet denken dat u een scoop heeft. Wij weten wel dat gedragsverandering en bewustwording twee verschillende dingen zijn en wij hebben vooral bewustwording hoog in het vaandel staan. Als je mensen vaak genoeg bewust van iets maakt, kom je wel tot gedragsverandering.” Nee, dat heeft hij niet op die manier onderzocht.

“Maar voor de invalshoek van Van den Bos valt ook best wat te zeggen”, vervolgt Slierings. Hij wil binnenkort opnieuw met hem om de tafel, zegt hij. En eventueel ook met de Groningse socioloog Kees Keizer, die aantoonde dat mensen vaker normen overtreden als ze zien dat anderen dat ook doen (*Science*, 2008) en die daarom onlangs kritiek uitte op de Sirefilmpjes. Van den Bos heeft alvast een idee voor een spotje: “Dat filmpje met die jongen op krukken, waarin je dan alle omstanders geleidelijk ziet vervagen en verdwijnen. Want zonder omstanders weten de meeste mensen precies wat ze moeten doen.” Helpen.

En veel mensen vinden dat juist een verbijsterend idee, zegt Van den Bos. “Veel mensen denken dat de gemiddelde mens door zelfzucht wordt gedreven. En dat is soms natuurlijk wel het geval, sommige mensen in sommige situaties. Maar meestal is het helemaal niet zo. Meestal, als mensen zonder remmingen nadenken over de vraag ‘wat kan ik nu het beste doen?’ – dan komen ze uit op het goede.” ●